

Nr 116

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ianspråktagande av viss del av de Längmanska donationsmedlen; given Stockholms slott den 25 mars 1960.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att den med litt. A betecknade delen av den svenska donationsfond, som upprättats genom testamente av finländske handlanden Erik Johan Längman, tages i anspråk och under benämningen företagsfonden användes till att främja företagsamhet, föredesvis hantverk, jordbruk, skogsbruk, fiskeri och så vidare.

Fonden är den enda del av de Längmanska donationsmedlen, som ännu icke kommit till användning. Fondens behållning uppgick den 30 juni 1959 — efter att under nära etthundra år ha tillvuxit genom förräntning — till 11 786 146 kronor 53 öre. Avkastningen från fonden utgjorde under budgetåret 1958/59 406 781 kronor 14 öre.

Enligt propositionen skall av fondens årliga avkastning en fjärdedel läggas till kapitalet samt återstoden användas till utdelning och förvaltningskostnader. Med de för utdelning tillgängliga medlen avses främst att understödja för företagsamheten betydelsefull forskning och andra åtgärder av gemensamt intresse för flera företagare. I undantagsfall bör enligt förslaget bidrag ur fonden kunna utgå även till enskild företagare, som av särskild anledning är i behov därav. Fondens verksamhet föreslås tills vidare vara begränsad till Norrbottens län.

Som förvaltningsorgan för fonden skall enligt propositionen finnas en nämnd, Längmanska företagsfondens nämnd.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 25 mars 1960.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, EDENMAN, NETZÉN, AF GEIJERSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, fråga angående *ianspråktagande av viss del av de Längmanska donationsmedlen* samt anför därvid följande.

1. Inledning

Finländske handlanden Erik Johan Längman, som var av svensk släkt, föddes i Borgå den 24 maj 1799. I 20-årsåldern kom han till Helsingfors och tog där anställning såsom bodbiträde. Senare drev han egen butiksrörelse. På 1830-talet övergick han till trävarubranchen och ägde snart ett antal sågverk i mellersta och södra Finland. Under 1840-talet innehade han även ett sågverk i Över-Torneå. Då i slutet av 1850-talet hans planer på att ytterligare utvidga sågverksrörelsen rönt motstånd från m ^{an} heterernas sida, avvecklade han sin verksamhet i Finland och bosatte sig i London. Sista året av sitt liv grundade han i Malmö en fabrik för tillverkning av shoddy (konstull). Under ett tillfälligt besök i hemlandet avled han i Helsingfors den 16 oktober 1863.

Genom ett den 20 december 1859 dagtecknat testamente överlämnade Längman sin förmögenhet till Finlands och Sveriges »alla stånd och folkklasser». Enligt testamentet skulle i Finland och Sverige bildas olika fonder för tillgodoseende av skilda ändamål, i Finland A- och B-fonderna och i Sverige A-, B- och C-fonderna. Längmanska A-fonden i Sverige är den enda del av donationsmedlen i de båda länderna, som ännu icke tagits i bruk. Fonden uppgick den 30 juni 1959 — efter att under nära etthundra år ha tillvuxit genom förräntning — till 11 786 146 kronor 53 öre.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 27 juni 1957 tillkallade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet överståthållaren Johan Hagander, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören Torsten Bengtson och professor emeritus Åke Holmbäck att

verkställa utredning rörande användningen av den i Längmanska donationsfonden ingående A-fonden.

För att tagas i övervägande vid fullgörandet av utredningsuppdraget överlämnade Kungl. Maj:t den 7 mars 1958 till utredningsmännen riksdagens skrivelse den 3 december 1957, nr 379, jämte statsutskottets utlåtande nr 161 i anledning av väckta motioner (I: 127 och II: 122) angående tillskapande av en fond för att användas för kulturellt samarbete mellan Sverige och Finland.

Utredningsmännen har den 5 mars 1959 avgivit betänkande med förslag angående användningen av Längmanska A-fonden (stencilerat).

Över betänkandet har efter remiss yttranden avgivits av justitiekanslersämbetet, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, statskontoret, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, kommerskollegiet (efter hörande av Stockholms, Smålands och Blekinge, Gotlands, Skånes, Västernorrlands och Jämtlands läns samt Norrbottens och Västerbottens läns handelskamrar ävensom Sveriges hantverks- och småindustriorganisation), statens hantverksinstitut, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs och Gotlands län, länsstyrelsen i Västerbottens län (efter hörande av Västerbottens läns landstings förvaltningsutskott och hushållningssällskaps förvaltningsutskott), länsstyrelsen i Norrbottens län (efter hörande av Norrbottens läns landstings förvaltningsutskott, länets hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelse och företagareförening samt Tornedalskommunernas förbund) och Längmanska kulturfondens nämnd.

Jag anhåller nu att få upptaga denna fråga till behandling och skall härvid till en början lämna en redogörelse rörande Längmanska donationens tillkomst samt donationsmedlens hittillsvarande förvaltning och användning.

2. Längmans testamente

Testamentet innehåller i huvudsak följande.

Förmögenheten, vilken av Längman uppskattades till 320 000 silverrubel, skulle genom förräntning tillväxa till 450 000 silverrubel. Detta belopp skulle därefter fördelas mellan Finland och Sverige på det sättet att Finland tilldelades $\frac{2}{7}$ av 218 750 rubel eller 62 500 rubel samt $\frac{2}{5}$ av 231 250 rubel eller 92 500 rubel, tillhopa 155 000 rubel, medan Sverige tilldelades $\frac{5}{7}$ av 218 750 rubel eller 156 250 rubel och $\frac{3}{5}$ av 231 250 rubel eller 138 750 rubel, tillhopa 295 000 rubel.

Av de för *Finland* bestämda beloppen skulle A-fonden, vilken benämnes grundfond, tilldelas 62 500 rubel och B-fonden 92 500 rubel.

A-fonden skulle användas för följande ändamål.

»1:o) för kommunala behofver såsom Jordbruks och skogs modell farme, Folkskolor, bidrag till Jordgummor, Docktorer, Läke Medel, Sjuka Fattiga

och dylike Orkeslösa hindrade på hvilket sätt som hållst att kunna eller förmå arbeta; och i rundeligare mohn till bättre klassens nödlidande; Sparbanker, Understöd och lifränta för Oäkta och ej Skyddegande barn, m. m. hvad för en komun anses af behof.

2:o) för Hungers-, Missväxt- och Farsotsår, Brand- och andra Natur påkommande skador och olyckor, såsom Watten öfversvämning, Jordras, Hagel m. m. dylikt.

3:o) för bidrag till Bergverken, Morasters uttorkning, Sjöars af- och tilledning, Landsvägars uphjelpande och Kommunikationers befrämjande.

4:o) för Sjöfart och handel.

5:o) för Industri och slöjd.

6:o) för lifräntefond.

7:o) för Jernvägar, Kanaler och andra allmänt nyttiga företag.»

Utdelning från A-fonden skulle påbörjas först efter det fonden »under ett tidlopp av 6 Serier» genom förräntning vuxit till 4 millioner silverrubel. Då skulle avsättning ske till en delfond, som i testamentet kallas kommunala fonden. Därefter skulle äga rum vidare förräntning av A-fonden och avsättning till fyra andra delfonder. En i testamentet intagen tabell anger ett belopp för A-fonden och delfonderna efter den 15 serien av 77 millioner silverrubel. Endast delfondernas avkastning fick utdelas; föreskrift att del av sådan avkastning skulle innehållas gavs icke. Med »serie» avsåg testator den tidrymd, under vilken kapitalet genom förräntning fördubblas.

B-fonden hade en dubbel uppgift. Den avsågs dels för »Wettenskaper och sköna konster, Litterära Arbeten och skrifers gratis utdelning till allmoge, på det nödig förtida kännedom och hog förberedes att upprätthålla och förvalta förtecknade fonder», och dels »för aflöningar, omkostnader och Resor till och för dem, hvilka uti Styrelse-, Controllerings-, förvaltnings-, räckenskaps- och bokföringsväg skola redogöra för alla fonder».

Även *B-fonden* skulle växa genom »förräntning i serier». Sätillvida gjorde testamentet en inskränkning i fråga om avkastningen att blott hälften av denna fick tagas i anspråk för de ändamål fonden avsåg.

Användandet av de för *Sverige* avsedda beloppen skulle »oafvikeligen ske efter samma bestämmelser och Schema som för *Finland* blifvit bestämt».

Enligt testamentet skulle till *A-fonden* avsättas 125 000 rubel ($\frac{4}{7}$ av 218 750 rubel) och till *C-fonden* 31 250 rubel ($\frac{1}{7}$ av 218 750 rubel) 138 750 rubel ($\frac{3}{5}$ av 231 250 rubel) skulle bilda svenska *B-fonden*.

C-fonden, till vilken motsvarighet saknades i *Finland*, avsågs »för Svenska Coursens uphjelpande». Fonden skulle växa till 100 millioner riksdaler innan den fick börja tagas i anspråk; till förmån för staten skulle då halva årliga räntan indragas. Då fonden nått 200 millioner, skulle hälften av återstående räntan få indragas o. s. v.

I fråga om den ordningsföljd, i vilken landets olika delar skulle åtnjuta

understöd, föreskrevs i testamentet, att enär inledningsvis »berörda olägenheter och eländen kännbarast uppstå uti Landets norra del», skulle i Finland början i sinom tid ske »aldraförst och till fullo inom Uleåborgs Län, börjande ifrån Svenska, Norska och Rysk Arkangelska gränssorna, och att sålunda utan afbrott med nästangränsande Län fortsättas, Ändock så, att förr än till annat Län skrides, skall Comunerna inom det handhafvande Länets sedermera insedda behofver än vidare behövlige understödjas och afhjelpas».

Till slut föreskrevs i testamentet att för förvaltningsändamål en kommitté skulle bildas, »varibland 2:ne Wettenskapsmän och 2:ne Handlande, hvilka inom hvar sin Corps utse de sina, och dessa utse en präses, hvilka tillsammans utse personer af hvarje stånd, och till antal efter behof».

3. De svenska donationsmedlens förvaltning m. m.

Vid bouppteckning, som förrättades efter Längman den 12 april 1864, uppskattades boets behållning till 1 338 000 mark finskt mynt. Allt efter som boets tillgångar realiserades utskiftades de båda ländernas andelar efter den i testamentet bestämda grunden. Först 1876 var fördelningen avslutad.

Kungl. Maj:t uppdrog den 27 maj 1864 åt statskontoret att, intill dess annorlunda kunde varda förordnat, förvalta svenska folkets andel av donationen och mot ränta utlåna ej mindre dessa medel än även därå efter hand uppkommande räntebesparingar.

Sedan den svenska delen av donationen vid 1876 års slut vuxit till 841 013 kronor 64 öre och därigenom uppnått det belopp av 295 000 rubel — 826 000 kronor efter ett kursvärde av 2 kronor 80 öre per rubel — som i testamentet angivits utgöra svenska folkets andel, fördelades behållningen mellan de olika fonderna enligt den i testamentet föreskrivna proportionen, därvid A-fonden tillfördes 356 361 kronor 71 öre, B-fonden 395 561 kronor 50 öre och C-fonden 89 090 kronor 43 öre.

Donationens behållning vad den svenska delen beträffar uppgick den 30 juni 1959 till 19 471 448 kronor 50 öre, varav på A-fonden belöpte 11 786 146 kronor 53 öre.

Av donationsmedlen, för vilka gäller de för statliga donationsfonder utfärdade snäva placeringsreglerna, var den 30 juni 1959 13 173 876 kronor 50 öre placerade i obligationer (nom. 13 334 110 kronor), 5 415 000 kronor i inteckningslån, 598 176 kronor 71 öre i kommunlån och 85 000 kronor i statsskuldförbindelser.

Avkastningen på donationsmedlen uppgick under budgetåret 1958/59 till 676 223 kronor 49 öre, varav på A-fonden 406 781 kronor 14 öre.

4. Svenska B- och C-fonderna

Förslag att taga *B-fondens avkastning* i anspråk väcktes hos Kungl. Maj:t dels av statskontoret år 1877, dels av 1893 års riksdag. Framställningarna föranledde icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I proposition (nr 293) till 1918 års riksdag föreslogs — sedan frågan om B-fondens användning varit föremål för särskild utredning — att riksdagen måtte medgiva, att B-fonden fick i den omfattning testamentet stadgade och enligt de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t utfärdades, tagas i anspråk för de med fonden avsedda kulturella ändamålen. Sedan riksdagen lämnat det begärda medgivandet, utfärdade Kungl. Maj:t den 29 november 1918 stadgar för *Längmanska kulturfonden* (SFS 925/1918, ändringar 746/1951 och 406/1955).

Enligt dessa stadgar skall fonden användas till att »främja vetenskaper och sköna konster, litterära arbeten och skrifers gratis utdelning till allmoge». Om användningen av tillgängliga medel — halva årliga avkastningen — beslutar en särskild nämnd, Längmanska kulturfondens nämnd, vilken årligen från statskontoret erhåller besked om för utdelning tillgängligt belopp. Nämnden består av fem ledamöter, av vilka universitetskanslern är självskriven ordförande och de fyra andra — jämte suppleanter för dem — tillsättes av Kungl. Maj:t efter förslag av olika sakkunniga myndigheter och institutioner. Kungl. Maj:t utser tillika ställföreträdare för ordföranden. Ledamöterna (suppleanterna) företräder respektive de humanistiska däri inbegripna de teologiska och juridiska vetenskaperna, de matematisk-naturvetenskapliga, däri inbegripna de medicinska vetenskaperna, konst och litteratur samt folkbildningsverksamheten. Nämnden äger att taga initiativ i allt, som tillhör främjandet av fondens syften. Den fastställer själv sin arbetsordning och övriga för dess verksamhet erforderliga föreskrifter.

Förslag om *C-fondens ianspråktagande* framfördes av riksdagens revisorer i deras den 15 december 1950 avgivna berättelse (§ 15).

Statsutskottet vid 1951 års riksdag upptog i utlåtande (nr 143) över revisorernas förslag till behandling jämväl två till utskottet hänvisade motioner, i vilka hemstälts, att riksdagen måtte anvisa anslag för understöd åt finlandssvenska skönlitterära författare, samt uttalade, att bestämmelserna rörande C-fonden borde bli föremål för permutation och att övervägande skäl syntes tala för att fonden överfördes till och sammansloges med B-fonden. Det i motionerna angivna syftet syntes det utskottet, som icke var berett att tillstyrka att anslag för ändamålet anvisades på riksdagen, vara lämpligt att tillgodose genom anlåtande av medel från Längmanska kulturfonden. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder i enlighet med vad utskottet anfört.

Riksdagen biföll utskottets hemställan (skrivelse nr 275), och därefter utfärdade Kungl. Maj:t den 30 november 1951 kungörelse (nr 746) angående ändring i vissa delar av stadgarna den 29 november 1918 för Längmanska kulturfonden. Enligt de nya reglerna skall Längmanska kulturfonden bestå av B- och C-fonderna. Vidare skall av tillgängliga medel ett av nämnden för varje gång bestämt högsta belopp kunna årligen utbetalas till finländska medborgare såsom stipendier för litterärt författarskap på svenska språket eller såsom belöning för litterärt svenskspråkigt verk.

5. Tidigare förslag om svenska A-fondens användning

I samband med *riksdagsrevisorernas* framställning 1950 om C-fondens ianspråktagande yttrade revisorerna angående A-fonden, att under de nära 100 år som förflutit från Längmans död samhällsutvecklingen väsentligen rubbat förutsättningarna för de hjälpaktioner testator avsett samt att de av honom anvisade ändamålen numera i regel främjades genom anslag av allmänna medel. Med hänsyn till den relativt korta tid, som återstode intill dess A-fondens ianspråktagande skulle bli aktuellt, ville revisorerna dock i detta sammanhang icke föreslå en ändrad disposition av fonden.

Förslag om A-fondens nyttiggörande väcktes därefter av *riksdagens* år 1955 församlade revisorer i den av dem avgivna berättelsen (§ 23). Revisorerna förklarade till en början — under förmålan att enligt testamentet A-fonden finge tagas i anspråk, när den vuxit till ett belopp motsvarande 4 millioner silverrubel, d. v. s. cirka 11,2 millioner kronor — att fondens behållning kunde beräknas komma under budgetåret 1957/58 överskrida detta belopp och att det därför syntes vara befogat att nu upptaga frågan om fondens användning. Revisorerna, som framhöll att det skulle bli förenat med betydande svårigheter att på ett ändamålsenligt sätt finna användning för A-fonden i enlighet med donationens ursprungliga syften, ifrågasatte att överföra jämväl A-fondens kapital till kulturfonden. Genom en dylik överföring kunde möjligheter skapas för en verklig breddning av området för fondens kulturfrämjande verksamhet, vilket vore särskilt värdefullt med tanke på den vetenskapliga forskningens beträngda läge. I fråga om en på detta sätt utökad kulturfonds användning syntes böra beaktas, att donator uttalat sig för att de åtgärder, som skulle vidtagas med stöd av A-fonden, borde inrättas successivt med början norrifrån. Detta syfte torde kunna förverkligas exempelvis på så sätt, att vid nyttiggörandet av fondens kapital särskild hänsyn toges till behovet av teknisk forskningsverksamhet för det norrländska näringslivets utveckling och förkovran. På grund av fondkapitalets storlek samt testamentets invecklade och svårtolkade föreskrifter syntes dock dessförinnan frågan om A-fonden behöva göras till föremål för särskild utredning.

Över revisorernas förslag avgavs remissutlåtanden av *justitiekanslersämbetet*, *statskontoret*, *länsstyrelsen i Norrbottens län* och *Längmanska kulturfondens nämnd*. Revisorernas uttalande, att tidpunkten nu fick anses inne att till behandling upptaga frågan om den i de Längmanska donationsmedlen ingående s. k. A-fondens användning, mötte icke någon gensaga från remissmyndigheterna, vilka även tillstyrkte en utredning i ämnet. Däremot var meningarna delade om på vad sätt fonden lämpligen borde nyttiggöras. Remissmyndigheterna underströk starkare än revisorerna de sociala och näringspolitiska behov, som donator i förevarande fall velat tillgodose. *Justitiekanslersämbetet* framhöll dock, att vägande skäl för permutation kunde anses föreligga och att ett nytt ändamål borde sökas i den riktning revisorerna antytt. *Längmanska kulturfondens nämnd* betonade, att genom en utredning borde klarläggas vilka av de i testamentet angivna sociala uppgifterna inom landets nordliga delar, som för närvarande kunde främjas genom från A-fonden avsatta underfonder eller eljest medelst fondens avkastning. Den från revisorerna mest avvikande uppfattningen uttalades av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som ansåg fondavkastningen böra disponeras för vissa närmare angivna åtgärder i nämnda län.

Statsutskottet vid 1956 års riksdag upptog i utlåtande (nr 94) över revisorernas förslag jämväl till behandling

dels två likalydande motioner (I: 15 och II: 23), i vilka hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att Kungl. Maj:t ville låta utreda frågan om användande av den Längmanska A-fondens avkastning till främjande av det kulturella samarbetet mellan Sverige och Finland.

dels ock två likalydande motioner (I: 109 och II: 103), i vilka hemställts att riksdagen måtte dels uttala, att den Längmanska A-fonden skulle disponeras jämlikt andemeningen i testamentet och att förslag om ändrade användningsföreskrifter alltså skulle avvisas, dels hos Kungl. Maj:t hemställa om en utredning såvitt anginge den närmare tolkningen av testamentets bestämmelser om A-fondens utnyttjande för de ändamål, som ursprungligen avsetts, eller andra därmed jämförliga syften i Norrbottens län, beträffande tidpunkten för avkastningens ianspråktagande samt i fråga om sammansättningen av det organ, som skulle besluta om medlens användning.

Utskottet förklarade sig icke berett att för det dåvarande uttala sig till förmån för något visst ändamål, för vilket fonden framdeles kunde komma att utnyttjas, utan menade, att frågan härom borde närmare prövas under utredningsarbetets gång, varvid tillbörligt beaktande borde skänkas de synpunkter, som framlagts såväl av revisorerna och vederbörande remissmyndigheter som i motionerna. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av revisorernas förevarande uttalande ävensom motionerna

I: 15 och II: 23 samt I: 109 och II: 103, i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning rörande användningen av den i de Längmanska donationsmedlen ingående A-fonden. Riksdagen biföll utskottets hemställan (skrivelse nr 234).

I två likalydande motioner till 1957 års riksdag (I: 127 och II: 122) hemställdes ånyo om utredning i fråga om möjligheterna för tillskapande av en fond för kulturellt samarbete mellan Sverige och Finland. I utlåtande (nr 161) i anledning av motionerna framhöll statsutskottet, att utskottet i utlåtandet 1956: 94 förutsatt att frågan om användandet av fondens avkastning till främjande av det kulturella samarbetet mellan Sverige och Finland upptoges till närmare prövning under utredningsarbetet. Utskottet underströk vidare betydelsen av att genom utredningen klarhet snarast vunnes huruvida viss del av nämnda donationsmedel kunde tagas i anspråk för det i motionerna angivna ändamålet samt hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 127 och II: 122, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört. Riksdagen beslöt (skrivelse 379) i överensstämmelse med vad utskottet i utlåtandet föreslagit.

6. Finska A-fonden

På förslag av finska riksdagens bankoutsrott beslöt 1950 års *finska riksdag*, att ur Längmanska A-fonden ofördröjligen till en fond, benämnd »E. J. Längmans kommunala fond» överföra 4 millioner mark, att Finlands Bank framdeles, så snart A-fonden åter uppnådde i testamentet angivet gränsbelopp, skulle föra till de uti testamentet föreskrivna delfonderna dem tillkommande belopp, och att utdelning av räntemedel från kommunala fonden skulle begynna, så snart föreskrifter för denna utdelning fastställts av riksdagen.

Den 19 mars 1954 fastställde finska riksdagen »*Föreskrifter för utdelning av understöd ur E. J. Längmans kommunala fond*». Enligt föreskrifterna skall understödsmedlen tilldelas kommunerna enligt viss proportion för att användas till medicinalvård i form av läkemedel och sjukvård, understöd åt sjuka och arbetsoföra, understöd åt mindre bemedlade barn och stödjande av yrkesundervisning för ungdom samt understödjande av uppförandet av hälsogårdar. Understöd beviljas icke för ändamål, vilkas stödjande innebär, att kommunernas i lag föreskrivna vårdskyldighet minskas. Fördelningen av understödsmedlen omfattar tills vidare vissa namngivna kommuner i Uleåborgs och Lapplands län. Sedan tionde serien i Längmanska A-fonden utgått, skall riksdagen ånyo besluta om fördelningen med avseende fäst vid en eventuell utvidgning av understödsområdet.

Genom finska riksdagens sålunda meddelade beslut gjordes — fränsett att kommunala fondens ändamål starkt begränsades i förhållande till vad i testamentet upptagits — icke någon avvikelse från testamentet.

7. Utredningsmännen

Utredningsmännen har till en början undersökt frågan om Längmanska testamentet såvitt angår bestämmelserna om A-fonden bör underkastas *permutation*. I fall som det förevarande bör enligt utredningsmännen permutation få tillgripas på lindrigare villkor än eljest. Föreskrifterna om avkastningens kapitalisering — innebärande att först ett hundratal år skall förflyta innan en del av donationsmedlens avkastning får tagas i anspråk samt att därefter under ytterligare hundratal år kapitalisering av återstående fondmedel skall fortsätta — syftar till att tillgodose framtida behov, vilkas angelägenhet och storlek alls icke låtit sig överblickas vid bestämmelsernas tillkomst. Enligt utredningsmännen är det vida mindre angeläget att slå vakt om sådana långsiktiga bestämmelser än i fråga om bestämmelser, vilka ger uttryck åt en uppfattning, vilken testator kunnat överblicka.

Testamentet — icke minst i fråga om A-fonden — har utredningsmännen funnit vara oklart och lämna vägen öppen för olika tolkningar. Bestämmelserna om *tidpunkten för den svenska A-fondens nyttiggörande* kan sålunda tolkas på två sätt. Enligt den ena tolkningen kan, enär fonden redan efter fem seriers förlopp vuxit till förekrivna fyra millioner silverrubel (11,2 millioner kronor), avsättning nu ske till delfond och avkastningen av denna utdelas. Enligt den andra tolkningen är tidpunkten för fondens nyttiggörande inne först då fonden efter sex serier vuxit till åtta millioner silverrubel (22,4 millioner kronor), d. v. s. nått ett kapital som är dubbelt så stort som finska A-fondens.

Utredningsmännen har icke ansett sig behöva taga ställning till vilkendera tolkningen som bör givas företräde utan konstaterar att det spörsmål, som skall besvaras, är huruvida sakliga skäl finnes för fortsatt kapitalisering av fonden. Detta spörsmål har utredningsmännen ingående behandlat med utgångspunkt från såväl den ena som den andra av de båda tolkningsmöjligheterna. De har kommit fram till att, oavsett vilken tidpunkt som är den riktiga, testamentets regler om fortsatt kapitalisering av A-fonden ej vidare bör tillämpas och att permutation därför bör ske i ändamål att hela eller större delen av fondens avkastning skall kunna nyttiggöras. Utredningsmännen har för sitt ställningstagande beaktat bland annat de penningvärdeförändringar, som ägt rum under den tid som förflutit sedan Längman skrev sitt testamente, och dessa förändringars starka återverkningar på Längmanska donationen ävensom de senare årens minskning av A-fondens realvärde, oaktat hela avkastningen — omkring tre procent — lagts till kapitalet. Frågan om den sannolika framtida utvecklingen av penningvärdet är enligt utredningsmännen oviss. Bedömningen huruvida avsteg bör göras från testamentets föreskrifter om fortsatt kapitalisering anses dock icke böra ske efter andra förhållanden än dem som nu råder.

I testamentet har föreskrivits ett invecklat system, enligt vilket omväxlande del av fondmedlen skall avsättas till delfonder och återstoden vidare kapitaliseras. En given följd av kapitaliseringens slopande är enligt utredningsmännen, att avsättning till delfonder ej kan ske enligt nämnda system.

A-fondens syftemål är synnerligen omfattande och enligt utredningsmännen erbjuder kommunala fonden det främsta exemplet på denna vidsträckta planläggning. För utredningsmännen står det utan vidare klart, att en begränsning av dessa syftemål måste ske. För en permutation i fråga om A-fondens syftemål talar också den oerhörda omdaning, som det svenska samhället genomgått under dessa hundra år och vilken väsentligen rubbat förutsättningarna för de av testator avsedda hjälpaktionerna. Utredningsmännen har därför ansett det klart, att avsteg även bör göras från testamentets bestämmelser om A-fondens syftemål.

Utredningsmännen har vidare funnit, att vägande skäl talar för att regeln i testamentet om *viss ordningsföljd mellan länen* äger avseende allenast beträffande utbetalning från kommunala fonden och att i fråga om övriga delfonder — i anslutning till grundbestämmelsen att testamentet givits »till förmån för Sveriges alla Stånd och Folkklasser» — utdelning skall ske oberoende av behovets lokalisering. Längmans plan att varje kommun i landet efter hand skulle få sina aktuella och framtida behov »till fullo» täckta ur A-fonden har utredningsmännen konstaterat vara omöjlig att genomföra.

På grundval av den gjorda undersökningen har utredningsmännen föreslagit att — med avsteg från testamentets föreskrifter — användningen av A-fonden i huvudsak bör få anpassas efter nu rådande förhållanden. Detta innebär enligt utredningsmännen givetvis icke, att testamentets föreskrifter är betydelselösa. Liksom alltid vid permutation bör anknytning i största möjliga utsträckning ske till testators mening.

I syfte, bland annat, att fondens realvärde ej snabbt skall minska har utredningsmännen ansett att i fortsättningen en betydande del av fondens avkastning årligen måste läggas till kapitalet. De har härutinnan föreslagit en kapitalisering av hälften av fondens årliga avkastning.

Utredningsmännen övergår därefter till att behandla *olika konkreta förslag* i fråga om fondens användning och verksamhetsområde.

För Längman torde — framhåller utredningsmännen — såsom mest angelägna ha framstått de för den kommunala fonden upptagna sociala ändamålen och därefter torde Längman ha fäst stort avseende vid företagsamhetens främjande. I utredningen betonas, att det sociala läget numera är helt annorlunda än på Längmans tid. Den allmänna standardhöjningen och olika sociala hjälpåtgärder — folkpensioner, allmän sjuk-

försäkring, kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel, arbetslöshetshjälp, bidragsförskott, barnbidrag etc. — har åstadkommit att sådan allmän nöd, som Längman hade i tankarna, icke vidare existerar. Med hänsyn till de i socialt avseende helt ändrade förhållandena har utredningsmännen ansett att fonden icke bör användas inom det i egentlig mening sociala området. Däremot föreligger det enligt utredningsmännen utrymme för en betydande verksamhet från fondens sida inom näringslivet. Inom olika delar av landet, främst i glesbebyggda eller avlägset liggande trakter, har den smärre företagsverksamheten — såsom jordbruk, skogsbruk, småindustri, hantverk och slöjd — att kämpa med stora svårigheter. Att i sådana trakter företagsverksamheten stöddes anser utredningsmännen vara mycket viktigt ur allmän samhällelig synpunkt. De statliga hjälpåtgärder som utgår till småföretagsverksamheten är förvisso icke tillräckliga. Fondens användning för företagsverksamhetens främjande innebär vidare en koncentration av verksamheten till ett av de i testamentet bestämda användningsområdena, en lösning, som utredningsmännen finner tillfredsställande ur permutationsrättslig synpunkt. — Utredningsmännen har därför föreslagit, att A-fonden användes till *främjande av småföretagsverksamheten*, därvid främst bör stödjas åtgärder, vilka är till mera allmän nytta.

Detta ståndpunktstagande innebär, att utredningsmännen funnit sig icke kunna biträda den av riksdagens år 1955 församlade revisorer uttalade uppfattningen att A-fondens medel icke lämpligen kan nyttiggöras i anslutning till det syfte testator haft med bestämmelserna om fonden och att A-fonden därför bör uppgå i kulturfonden. Jämväl till den i olika motioner framförda tanken att använda A-fondens avkastning till främjande av det kulturella samarbetet mellan Sverige och Finland har utredningsmännen ställt sig avvisande.

Enligt utredningsmännens förslag skall A-fonden ha till ändamål att främja företagsverksamhet, företrädesvis hantverk, jordbruk, skogsbruk, slöjd och småindustri. Vid bidragsgivningen skall iakttagas *att* åtgärder av gemensamt intresse för ett flertal företagare, såsom rådgivning, upplysning och yrkesutbildning, i första hand stödjas, *att* förutsättning för bidrag till enskild företagare är att denne kan antagas icke vara i stånd att själv bekosta åtgärden *samt att* bidrag kan, därest så prövas lämpligt, lämnas jämväl i fall då statligt eller kommunalt understöd utgår.

Fonden har föreslagits bära benämnas *Längmanska företagarfonden*.

Beträffande fondens *verksamhetsområde* har utredningsmännen ansett något skäl icke föreligga för att testators vilja om viss företrädesrätt för det nordligaste länet icke skulle beaktas. Vid utdelning ur fonden synes — med aktgivande på att donationen gjorts till förmån för hela svenska folket — det nordligaste länet bära tillerkännas viss prioritet. Härvid lär

enligt utredningsmännen två huvudalternativ kunna ifrågakomma. Antingen kan fondens verksamhetsområde bestämmas vara landet i dess helhet med förklaring att särskild hänsyn skall tagas till behoven i norra delen av landet. Eller kan bestämmas, att fonden under viss tid helt skall ha sin verksamhet förlagd till det nordligaste länet, därvid förutsättes att efter den angivna tiden verksamhetsområdet skall ändras. Av dessa alternativ har utredningsmännen funnit det sistnämnda såväl bäst ansluta sig till testators intentioner som ur allmän synpunkt vara att föredra.

Enligt förslaget skall därför tillgängliga medel till en början under viss tid — förslagsvis 50 år — helt förbehållas Norrbottens län. I god tid innan nämnda tid gått till ända bör frågan om fondens verksamhetsområde upptagas till nytt övervägande.

I fråga om *fondens förvaltningsorgan* har utredningsmännen funnit det ur allmän organisatorisk synpunkt mest ändamålsenligt att företagarfonden och kulturfonden med sina vitt skilda ändamål har var sitt förvaltningsorgan. Testamentets bestämmelser om ett gemensamt förvaltningsorgan föreslås därför sättas ur kraft. I stället förordas att företagarfondens förvaltning ordnas efter mönster av kulturfondens.

Då fondens verksamhetsområde enligt förslaget till en början skall vara förlagt till Norrbottens län, föreslås att förvaltningsorganet icke endast under denna tid är lokaliserat till nämnda län utan även är sammansatt av personer med speciell insikt i fråga om de ändamål inom länet, som fonden avses skola främja. Organet, som förslagsvis benämnes *Långmanska företagarfondens nämnd*, skall enligt förslaget bestå av fem ledamöter, av vilka en, landshövdingen i Norrbottens län, är självskriven ordförande och de fyra övriga — jämte suppleanter för dem — utses av Kungl. Maj:t på förslag av landstinget, hushållningssällskapet, skogsvårdsstyrelsen och företagarföreningen i länet.

8. Remissyttranden

Samtliga remissinstanser ansluter sig till utredningsmännens uppfattning, att Långmanska testamentet med hänsyn till såväl avfattningen av testamentet som under det gångna seklet inträdda förändringar i de ekonomiska och sociala förhållanden som donator haft för ögonen icke kan efter ordalydelsen tillämpas i fråga om den donerade A-fonden och att testamentet följaktligen i hithörande hänseenden bör underkastas *permutation* i ändamål att på lämpligaste sätt förverkliga donators syften. Oavsett vilken tolkning som ges åt testamentets bestämmelser ifråga om tidpunkten för A-fondens ianspråktagande utgör enligt *justitiekanslersämbetet* de skäl,

som kan åberopas för att ej längre upprätthålla testamentets kapitaliseringsregler utan nu nyttiggöra hela eller större delen av A-fondens avkastning, tillräcklig grund för en permutation av dessa regler i enlighet med förslaget.

Frågan om kapitalisering även i framtiden av viss del av fondens avkastning beröres i några remissyttranden. *Justitiekanslersämbetet* och *länsstyrelsen i Norrbottens län* anser ur skilda synpunkter tillräckligt med att 25 procent av avkastningen tills vidare fonderas. *Justitiekanslersämbetet* utvecklar sin ståndpunkt sålunda.

Bibehållandet av realvärdet är naturligen angeläget i fråga om såväl kulturfonden som A-fonden. Det synes emellertid föga tilltalande, att detta syfte tillgodoses genom en fondering av så stor del av avkastningen som hälften. Ur allmän synpunkt ligger det icke något önskvärt i att avkastningen av donationer blott i ringa mån tages i anspråk, låt vara att syftet därmed är att donationerna skola tillväxa; ofta ter sig detta ej heller tilltalande med hänsyn till donator. Skattereglerna i fråga om allmännyttiga stiftelser har också erhållit sådant innehåll, att berörda önskemål beaktats. Här må blott hänvisas till punkten 8 i anvisningarna till 53 § kommunalskattelagen. Där uttalas, att frågan om skattskyldigheten för stiftelse skall bedömas med hänsyn till det ändamål som tillgodoses i den bedrivna verksamheten. Om stiftelse — heter det vidare — under längre tid icke bedrivit eller icke kan väntas komma att bedriva verksamhet i en omfattning som skäligen svarar mot avkastningen å stiftelsens tillgångar, skall stiftelsen, oavsett dess ändamål, anses hänförlig under 53 § 1 mom. f) i lagen, d. v. s. utgöra skattepliktig stiftelse. I praxis läser gränsen för avkastningsfondering, som icke föranleder skatteplikt för stiftelse, ligga mellan 20 och 30 procent. Ämbetet har velat erinra om berörda förhållanden, ehuru förevarande fond såsom tillhörig staten icke är underkastad skatteplikt.

I och för sig är det således önskvärt, att avkastningen av A-fonden för fondering tages i anspråk blott till så stor del som vanligen är fallet i fråga om fonder, även om detta skulle vara till men för strävandena att bevara fondkapitalet reellt sett oförminskat. Dessa strävanden synas böra främjas på annat sätt. Härutinnan är att märka, att vid behandlingen av 1956 års fondutrednings nyligen avgivna betänkande *Donationsfonder* — SOU 1959:29 — ökade möjligheter torde yppa sig att motverka förlust för fonder på grund av fondmedels hittillsvarande placering i icke värdebeständiga valutor. Det borde, såvitt nu kan bedömas, icke vara uteslutet att — om det ej lämpligen låter sig göra uppdraga åt statskontoret att enligt mera fria placeringsregler förvalta statliga fonder — fristående förvaltning anordnas för medel av det slag de betydande Långmanska donationsfonderna utgöra. Tills vidare och intill dess klarhet om förvaltningen av Långmans donationsfonder vunnits, torde vara tillrådligt att såvitt angår A-fonden, varom nu är fråga, avsätta något mera av avkastningen än vanligen är fallet för att motverka kapitalförlust men dock icke så stor andel som 50 procent.

Länsstyrelsen i Stockholms län ifrågasätter om icke önskemålet att fondens realvärde i görligaste mån upprätthålles bättre tillgodoses, om avsättningen för kapitalökning göres beroende av förändringar i penningvärdet, dock så att minst halva avkastningen fonderas varje år.

Utredningsmännens förslag i fråga om *A-fondens* ändamål har framkallat en livlig diskussion bland remissmyndigheterna. Man är i allmänhet ense om att donators intentioner icke kan helt tillgodoses och att med hänsyn till fondens begränsade resurser en koncentration av ändamålen inom den i testamentet givna ramen är erforderlig. Uppfattningarna delar sig dock något i fråga om vilka av testamentets egentliga ändamålsföreskrifter som kan anses ha framstått för donator som mest angelägna och som därför i första hand bör tillgodoses. Utredningsmännens förslag härutinnan lämnas utan erinran av *arbetsmarknadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, kommerskollegiet, statens hantverksinstitut* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Gotlands och Norrbottens län. Lantbruksstyrelsen* föreslår, att de fondmedel som tilldelas jordbruket huvudsakligen bör användas för demonstrationsjordbruk samt för forsknings- och upplysningsverksamhet inom jordbrukets område.

En användning av fonden i enlighet med de av utredningsmännen angivna riktlinjerna synes enligt *statskontorets* mening medföra, att fonden erhåller en alltför ensidig inriktning till gynnande av företagsamheten, särskilt i betraktande av de i testamentet givna föreskrifterna, av vilka framgår, att för donator de sociala ändamålen framstått som de mest angelägna. Statskontoret ifrågasätter därför om icke fonden borde få ett mera vidsträckt användningssätt och föreslår härutinnan, att hälften av den tillgängliga avkastningen disponeras till stödåtgärder vid naturkatastrofer och liknande olyckor, vilka donator särskilt omnämnt.

För *socialstyrelsen* blir ställningstagandet till frågan om fondens användning helt beroende av om här i landet — och närmare bestämt i Norrbotten — behov i mera avsevärd utsträckning föreligger av enskild hjälpverksamhet på det sociala området. Socialstatistiken — främst statistiken rörande socialhjälpen — ger, uttalar socialstyrelsen, en klar anvisning om att det i vissa norrbottenskommuner, särskilt i Tornedalen, finns ett betydande utrymme för sociala insatser från enskilt håll. I denna situation saknas därför enligt socialstyrelsens bestämda uppfattning anledning att vid permutation uppge det primära syfte som testator avsett med fonden. Socialstyrelsen föreslår därför, att *A-fonden* användes för sociala ändamål. *Längmanska kulturfondens nämnd* framkastar, att fondens avkastning jämväl bör användas för tillgodosende av sådana hjälpbehov, vilka icke alls eller icke tillräckligt stödjas genom samhälleliga insatser. *Länsstyrelsen i Västerbottens län*, som anser avkastningen böra användas inom det i egentlig mening sociala området, förordar att frågan

om användningen av fonden utredes på nytt och att därvid större hänsyn tages till testamentets bestämmelser av fondens syftemål.

Justitiekanslersämbetet, som tagit del av övriga remissyttranden, accepterar utredningsmännens förslag med det tillägget att såsom ändamål för fonden även anges främjande av sådan forskning som har betydelse för näringslivet i nordligaste Sverige. Ämbetet ifrågasätter vidare om icke härtill kunde fogas en bestämmelse av innebörd, att det föreslagna utdelande organet icke skulle vara betaget möjlighet att undantagsvis, när särskilda skäl så påkallade, använda ringare del av avkastningen till annat ändamål som organet fann stå i överensstämmelse med testamentet eller dess grunder. Ämbetet yttrar bland annat.

Ämbetet är benäget att i princip ansluta sig till de sakkunnigas mening, att fonden icke bör användas inom det i egentlig mening sociala området. Socialstyrelsen har i sitt remissyttrande framhållit, att ett stort socialt hjälpbehov finnes i Norrbotten, särskilt i vissa kommuner, och att fonden borde användas för sociala ändamål. Häremot synes kunna invändas, att en användning av fonden till främjande av företagsamheten indirekt tillgodoser sociala synpunkter. Ämbetet föreställer sig också, att missförhållanden, vilka tar sig uttryck i så höga understödsfrekvenser som styrelsen angivit för vissa kommuner i Norrbotten, hellre bör avhjälpas genom åtgärder som skapar arbetstillfällen än genom utdelande av understöd. Vissa av de i testamentet angivna andra ändamålen av social natur är numera tillgodosedda i sådan omfattning, att det ej bör komma i fråga, att de Längmanska medlen skall komma dem till godo, såsom till »jordgummor, doktorer, läkemedel, sjuka». Vad nu sagts gäller även sådana ändamål som »folkskolor» och »sparbanker». En del andra av Längman angivna ändamål kräver nu kapitalinsatser av sådan storleksordning, att de icke kan tillgodoses med avkastningen av donationsmedlen. Hit hör exempelvis »morasters uttorkning, sjöars av- och tilledning, landsvägars upphjälpande och kommunikationers befrämjande» samt anläggande av järnvägar och kanaler. Inrättande av livräntefond hör också hit men lär även av andra skäl i våra dagar icke böra komma i fråga som ändamål för fonden. Avvisas således tanken på att använda fonden till nu berörda sociala och andra ändamål, och vidhålles önskan att vid en permutation av testamentsföreskrifterna så nära som möjligt hålla sig inom ramen för testamentets egentliga ändamålsföreskrifter, torde icke återstå mycket annat än sådana ändamål som i betänkandet angivits under den gemensamma benämningen företagsamhetens främjande. Uteslutet bör det dock möjligen icke vara att i särskilda fall taga fonden i anspråk för avhjälpande av behov hos enskilda, som uppkommit exempelvis i samband med naturskador och dylikt. Angelägenheten av att resurserna icke alltför mycket splittras talar dock häremot. Att undantagsvis medgiva sådan användning synes likväl tänkbart.

Ur en synpunkt torde en viss tvekan göra sig gällande beträffande den föreslagna användningen. Med sin donation till »Sveriges alla Stånd och Folkklasser» torde Längman ha avsett, att donationen såvitt gäller A-fonden skulle kunna göra väsentliga självständiga insatser på olika områden

till förbättrande av medborgarnas materiella tillvaro. Ehuru efter ett slopande av kapitaliseringsreglerna det är om möjligt ännu klarare än förut, att varje tanke måste uppges på att A-fonden skulle vara mäktig några direkta insatser av den omfattning Längman menat, synes dock kunna sättas i fråga, om det icke låte sig göra att i någon, om än obetydlig mån vinna anknytning till det som torde ha legat Längman särskilt om hjärtat, nämligen att i ett eller annat avseende något stort skulle uträttas med hans kvarlåtenskap. Ämbetet menade nog, att något i denna riktning vore möjligt, då ämbetet i sitt utlåtande över riksdagsrevisorernas år 1955 framlagda förslag om A-fondens nyttiggörande som ett tänkbart framtida ändamål för A-fonden pekade på »forskning, som avser att nå praktiska resultat inom områden testator angivit och därigenom möjliggör av honom äsyftad förkovran och utveckling». Även 1955 års riksdagsrevisorer synes ha varit inne på liknande tankegång, då de yttrade, att vid nyttiggörandet av fondens kapital särskild hänsyn skulle tagas till behovet av teknisk forskningsverksamhet för det norrländska näringslivets utveckling och förkovran. Det är visserligen alldeles uppenbart, att fondens resurser icke förslå till insatser för främjande av forskning på alla de av Längman angivna områdena. Den del av avkastningen av A-fonden, som bör kunna göras tillgänglig för användning, synes dock ej så ringa, att den icke skulle vara tillräcklig att bekosta något tämligen väsentligt forskningsprogram till gagn för Norrlands näringsliv.

Med det nu anförda har ämbetet icke — emot utredningsmännens uppfattning och det stöd denna erhållit vid remissbehandlingen — ansett sig böra framlägga förslag, syftande till att ett forskningsändamål skulle träda i stället för det i betänkandet upptagna. Ämbetet anser sig emellertid böra ifrågasätta, om icke även forskning bör nämnas vid sidan av det av utredningsmännen föreslagna ändamålet med fonden.

I det närmaste samtliga remissinstanser — *justitiekanslersämbetet, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, statskontoret, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, kommerskollegiet, statens hantverksinstitut, länsstyrelserna i Kronobergs och Norrbottens län samt Längmanska kulturfondens nämnd* — biträder tanken att under någon mera avsevärd tid låta tillgängliga medel förbehållas Norrbottens län eller lämnar förslaget härom utan erinran. *Statens hantverksinstitut* ifrågasätter om ej åtminstone Lapplandsdelen av Västerbottens län jämväl borde ingå i fondens verksamhetsområde. Med hänsyn till den snabbhet, varmed samhälls- och näringsförhållanden utvecklas och förändras, och till avkastningens successiva ökning förordar nu nämnda remissinstanser i allmänhet en kortare tid — varierande mellan 10 och 33 år — än den föreslagna, efter vilken nytt verksamhetsområde skall bestämmas för fonden. *Justitiekanslersämbetet* anser tiden ej behöva anges på annat sätt än att det föreskrives att verksamhetsområdet tills vidare skall vara Norrbottens län. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* finner det mindre lämpligt att redan nu fastslå att fondens avkastning efter 50 år skall användas för annan landsdel än Norrbottens län.

Länsstyrelserna i Stockholms och Gotlands län ställer sig avvisande till

att för avsevärd tid helt binda fondens användning till det nordligaste länet. Även i andra glesbebyggda eller avlägset liggande trakter än i norra Sverige har, betonar sistnämnda länsstyrelse, den smärre företagsamheten att kämpa med stora svårigheter. Ett lämpligt sammansatt förvaltningsorgan tager under alla förhållanden nödig hänsyn till de landsdelar, där behovet av hjälp mest gör sig gällande.

Den föreslagna sammansättningen av fondens förvaltningsorgan lämnas i huvudsak utan erinran av flertalet remissinstanser. *Justitiekanslersämbetet* finner — med hänsyn till den av ämbetet ifrågasatta utvidgningen av fondens ändamål — det påkallat att i förvaltningsorganet ingår någon som kan vara målsman för forskningsintressen. Enligt *arbetsmarknadsstyrelsen* bör länsarbetsnämnden beredas tillfälle att föreslå en representant i organet. *Statens hantverksinstitut* framhåller lämpligheten av att institutet såsom det statliga organ som har att sörja för fortbildningen av yrkesmän inom den viktiga sektor av näringslivet, som utgöres av hantverk och småindustri, blir företrätt i förvaltningsorganet.

9. Departementschefen

Ett sekel har förflutit sedan den finländske handlanden Erik Johan Längman i testamente förordnade om sin stora donation till förmån för Finlands och Sveriges folk. Av donationsmedlen har endast den svenska A-fonden ännu inte tagits i bruk. Genom A-fondens tillväxt — efter förräntning under nära 100 år uppgick fonden den 30 juni 1959 till 11 786 146 kronor 53 öre — har frågan om dess ianspråktagande nu blivit aktuell. På grund av testamentets invecklade och delvis svårtolkade bestämmelser om hur fonden skall användas har genom särskilt tillkallade utredningsmän verkställt undersökning för att klarlägga dessa frågor.

I fråga om A-fonden har donationen vittgående syftemål inom ett flertal olika viktiga områden av samhällslivet. Säkerligen tänkte sig Längman att donationsmedlen härvidlag skulle komma att spela en utomordentligt betydelsefull roll. I syfte att tillförsäkra fonden ett tillräckligt kapital föreskrevs i testamentet en invecklad och långsiktig kapitaliseringsplan, innebärande bland annat att avsättning successivt skulle ske till delfonder för de skilda ändamålen. Allteftersom sådan avsättning ägde rum skulle delfonderna få börja användas. Såvitt nu kan bedömas skulle med fullföljande av detta kapitaliseringssystem troligen ytterligare några hundra år komma att förflyta innan fondbildningen vore helt klar och dess avkastning fullt ut kunde nyttiggöras för de avsedda ändamålen.

Fonden har numera vuxit till sådan storlek (11,2 miljoner kronor), att — såsom kapitaliseringsreglerna ursprungligen tolkats — avsättning kan

ske till en första delfond. Denna tolkning är dock ej ovedersäglig. Utredningsmännen har framhållit att donationsbestämmelserna också kan tolkas så, att tidpunkten för påbörjandet av fondens användning är inne först då fondens kapital fördubblats ytterligare en gång. Emellertid har utredningsmännen ej funnit erforderligt att taga ställning till vilkendera tolkningen som bör givas företräde. De har nämligen ansett att, oavsett vilken tolkning som lägges till grund för bedömningen, så bör testamentets regler om fortsatt kapitalisering ej längre tillämpas utan större delen av fondens avkastning genast tagas i anspråk. En följd härav blir att systemet med delfonder helt slopas.

Till detta förslag, vilket tillstyrkts av samtliga remissinstanser, vill även jag ansluta mig. Såsom utredningen understrukit är sådana långsiktiga dispositioner, som Längman tänkt sig beträffande A-fonden, förbundna med betydande risker, främst sammanhängande med förändringarna i penningvärdet. Den hittillsvarande utvecklingen ger anledning antaga, att fonden med den föreskrivna ordningen för kapitalisering aldrig kommer att er hålla de resurser som fordras för att tillnärmelsevis fylla så högt ställda anspråk som Längman haft i sikte. Ej heller synes ens en fondering i framtiden av avkastningen i dess helhet innebära garantier för en tryggad realvärdeökning för fonden. Enligt min mening bör man därför med frångående av testamentets kapitaliseringsregler nu taga i anspråk fondens samlade resurser. I likhet med justitiekanslersämbetet anser jag, att avkastningen av fonden bör användas till tre fjärdedelar och återstoden kapitaliseras.

Såsom utredningsmännen framhållit torde det ej heller vara möjligt att fasthålla vid åtskilliga andra till donationen knutna bestämmelser, bland annat dem som anger fondens ändamål. Redan med hänsyn till fondens resurser — för närvarande avkastar fonden cirka 400 000 kronor årligen, varav en del måste kapitaliseras — förefaller det uppenbart att dess användning måste starkt begränsas i förhållande till vad donator föreskrivit. Dessutom synes det oundgängligt, att fondens syftemål avpassas efter den samhällsutveckling som ägt rum sedan fondens tillkomst.

Från dessa utgångspunkter, om vilka i ärendet ej synes föreligga några meningsskiljaktigheter, bör donationsbestämmelserna underkastas permutation i syfte att finna en ändamålsenlig användning för A-fondens avkastning.

Vad så beträffar frågan, vilket ändamål fonden bör ha, vill jag till en början erinra om att såsom en grundregel vid permutation gäller, att anknytning så långt det är möjligt bör ske till donators avsikt. Härav följer att A-fondens användning såvitt möjligt bör bestämmas inom ramen för testamentets ändamålsbestämmelser. Såsom jag skall utveckla närmare i det följande synes det vara möjligt att utan svårighet finna en förnuftig användning för fonden inom områden, som omfattas av donationsbestäm-

melserna. Jag anser mig av denna anledning ej böra biträda den tidigare framkastade tanken att låta A-fonden uppgå i kulturfonden och därigenom bredda området för sistnämnda fonds kulturfrämjande verksamhet. Av samma skäl måste jag ställa mig avvisande till den tidigare motionsledes framförda tanken att använda avkastningen till främjande av det kulturella samarbetet mellan Finland och Sverige. I sammanhang härmed må erinras om att numera mellan Finland och Sverige träffats överenskommelse om tillskapande av en gemensam kulturfond genom att taga i anspråk räntelikvider å de svenska statskrediterna till Finland (prop. 1958: B 57, SU B 106, Rskr B 129).

När det gäller att från de utgångspunkter jag nyss angivit söka sig fram till ett lämpligt ändamål, måste främst beaktas den genomgripande omdaning, som det svenska samhället genomgått under de hundra åren sedan fondens tillkomst; denna omdaning har väsentligen rubbat förutsättningarna för åtskilliga av donators förordnanden. Många av de behov som avsetts skola tillgodoses genom fonden bestrides numera genom anslag från stat och kommun i en helt annan omfattning än på Längmans tid.

Vad nu sagts torde äga tillämpning i särskild grad beträffande de i testamentet angivna sociala ändamålen. Utredningsmännen konstaterar sålunda, att det sociala läget numera är helt annat än vid tiden för testamentets tillkomst, och att sådan nöd som Längman haft i tankarna ej längre existerar. Med hänsyn till de i socialt avseende helt ändrade förhållandena anser utredningsmännen att fonden icke bör användas inom det i egentlig mening sociala området. I denna mening, som biträdades av flertalet av remissinstanserna, kan jag för egen del instämma. Om fonden, såsom förordas av några remissinstanser, skulle tagas i bruk för sociala ändamål, bleve det på grund av de begränsade resurserna nödvändigt att hålla sig inom enbart detta område. Fondens skulle därmed få karaktär av ett förhållandevis obetydligt komplement till det i dagens läge rikt utbyggda sociala välfärdssystemet. Ett dylikt resultat kan enligt min mening inte anses väl förenligt med de principiella intentioner Längman måste antagas ha haft med donationsmedlen.

Åtskilliga andra av de i testamentet angivna ändamålen bör, såsom utredningsmännen funnit, ej heller komma i fråga som ändamål för fonden. Antingen drives numera den avsedda verksamheten huvudsakligen av stat eller kommun, såsom exempelvis gäller beträffande skolväsendet och kommunikationsväsendet. Eller också är ändamålen sådana — jag tänker t. ex. på torrläggningsföretagen — att det kräves kapitalinsatser av sådan storleksordning att de ej tillnärmelsevis kan tillgodoses med de tillgängliga fondmedlen.

Bortses sålunda från de syften jag nu berört återstår av de i testamentet upptagna ändamålen i huvudsak endast sådana, som utredningsmännen angivit under den gemensamma beteckningen företagsamhetens främjande.

Utredningsmännen har funnit det möjligt att med fonden göra en betydande insats inom vissa områden av näringslivet, särskilt beträffande den smärre företagsamheten, som enligt vad utredningsmännen påpekat kämpar med stora svårigheter, främst kanske i glesbebyggda eller avlägset liggande trakter. De statliga stödåtgärderna för dylik företagsamhet anser utredningsmännen ej kunna medföra, att behovet av stöd från annat håll eller med annan inriktning bortfaller. Utredningsmännen har framhållit, att det från permutationsrättslig synpunkt skulle vara tillfredsställande om fondens användning på detta sätt koncentrerades till ett av de i donationen bestämda användningsområdena. Utredningsmännens förslag till fondens användning, som alltså är av denna innebörd, har vunnit anslutning av flertalet av remissinstanserna.

Enligt min mening innebär utredningsmännens förslag att fondens användning erhåller en efter dess resurser väl avpassad begränsning. Samtidigt tillgodoses härmed ett av de huvudändamål, som testator vid sitt förordnande ställt i förgrunden. Även jag är av den uppfattningen att fonden inom det föreslagna området kan finna utrymme för en väsentlig allmännyttig insats i den anda Längman tänkt sig. Jag förordar därför, att fonden under benämningen *Längmanska företagarfonden* får användas till främjande av företagsamhet, företrädesvis hantverk, jordbruk, skogsbruk, fiske, slöjd och småindustri. Däremot anser jag mig icke kunna biträda det av några remissinstanser framförda förslaget, att fonden vid sidan av det nu angivna ändamålet även skulle få tagas i anspråk för hjälp åt enskilda i anledning av naturskador och dylikt. Om fonden på detta sätt splittras på flera ändamål, kan det nämligen befaras att den ej blir mäktig den betydande insats som i främsta rummet bör eftersträvas.

Inom ramen för det av mig förordade ändamålet bör fondens avkastning få användas till stödåtgärder av skilda slag. I princip bör härvidlag den nämnd, som jag i det följande kommer att föreslå som förvaltningsorgan åt fonden, äga tämligen fria händer. Jag vill här endast framhålla några huvudområden för användningen. Främst kommer därvid i åtanke åtgärder av gemensamt intresse för flertalet företagare inom visst eller vissa områden. Av stor betydelse är, såsom justitiekanslersämbetet påpekat, den insats till småföretagsamhetens fromma, som kan göras genom att något för företagsamheten betydelsefullt forskningsprogram erhåller stöd från fonden. Genom en forskningsinsats skapas också större möjlighet att infria Längmans förhoppning att något stort skulle åstadkommas med fonden. Andra åtgärder av betydande intresse för ett flertal företagare kan, såsom utredningsmännen framhållit, utgöras av stöd åt rådgivnings-, upplysnings- och yrkesutbildningsverksamhet. Som ytterligare exempel kan nämnas bidrag till försöksverksamhet, utredningar och marknadsundersökningar. I undantagsfall bör även ekonomiskt bidrag kunna tänkas utgå till enskild företagare, som av särskild anledning är i behov därav. Bidrag ur fonden

bör givetvis kunna lämnas jämväl i fall då statligt eller kommunalt understöd utgår.

Efter hand torde erfarenhet vinnas av hur fonden bör användas för att bäst tillgodose sitt syfte. Det är möjligt att det då visar sig påkallat med närmare direktiv för bidragsgivningen inom den nyss angivna ramen. Sådana direktiv torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda.

Beträffande företagarfondens geografiska användningsområde finner jag i likhet med utredningsmännen donators vilja om viss företrädesrätt för det nordligaste länet böra beaktas. Detta torde lämpligast ske genom att verksamhetsområdet tills vidare bestämmas vara Norrbottens län. En följd härav blir bland annat, att den forskning, som kan komma att åtnjuta understöd, i början bör vara inriktad på speciella problem inom detta län. Med stöd av vunna erfarenheter av fondverksamheten och dess resultat torde Kungl. Maj:t sedermera få besluta om att användningsområdet skall ändras eller utvidgas till ny del av landet. Någon fixerad tidpunkt för en dylik omprövning bör enligt min mening alltså icke nu fastställas.

Från organisatorisk synpunkt är det mest ändamålsenligt, att företagarfonden och kulturfonden med sina skilda ändamål har var sitt förvaltningsorgan. Avsteg bör därför göras från donationsbestämmelserna om gemensamt sådant organ. Företagarfondens förvaltning torde kunna ordnas i huvudsak efter mönster av kulturfondens. Förvaltningsorganet bör benämnas *Längmanska företagarfondens nämnd*. Med hänsyn till att verksamheten till en början skall vara förlagd till Norrbottens län, torde nämnden tills vidare böra vara lokaliserad till detta län och sammansatt av personer med speciell insikt i fråga om de ändamål inom länet, som fonden avses skola främja. Jag kan i princip godtaga den av utredningen föreslagna sammansättningen, dock att antalet ledamöter bör utökas med en som kan vara målsman för forskningsintressen. Nödiga förvaltningskostnader bör bestridas ur den för utdelning disponibla delen av avkastningen.

Nämnden bör börja sin verksamhet den 1 juli 1960. Fondens avkastning för tiden från och med den 1 juli 1959 bör då i den utsträckning ovan föreslagits vara tillgänglig för utdelning.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser om fondens användning enligt de riktlinjer jag ovan angivit.

I utredningen har berörts frågan om utgivande av en levnadsteckning rörande Längman. Något förslag härom har dock icke framlagts. Därest frågan efter överenskommelse med vederbörande finska förvaltningsorgan blir aktuell, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om bidrag härtill ur avkastningen från donationsmedlen.

Under åberopande av vad jag i det föregående anført och med hänvisning till att riksdagen medverkat i tidigare beslut om ianspråktagande av övriga delar av Längmans donation får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva att den med litt. A betecknade delen av den svenska donationsfond, som upprättats genom testamente av finländske handlanden Erik Johan Längman, må tagas i anspråk enligt av mig förordade grunder.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

B. Assarson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
1. Inledning	2
2. Längmans testamenten	3
3. De svenska donationsmedlens förvaltning m. m.	5
4. Svenska B- och C-fonderna	6
5. Tidigare förslag om svenska A-fondens användning	7
6. Finska A-fonden	9
7. Utredningsmännen	10
8. Remissyttranden	13
9. Departementschefen	18
